

Koristan registar imena i pojmova upotpunjuje ovu knjigu, u kojoj se, i pored visokog dometa teoretskog raspravljanja i aktualnih znanstvenih dostignuća, susrećemo s jednom začuđujućom pojavom: u čitavom tome bujanju autora i literature, pogleda i mišljenja, znanstvenih pristupa i teorema sasvim prevladavaju pisci iz njemačkoga govornog područja, kao da za ovu znanstvenu zajednicu, okupljenu oko tog djela, ne postoji sav ostali misaoni svijet.

Marijana Gušić

LIDOVÁ TRADICE. PŘÁTELE K 85. NAROZENINÁM AKADEMIKA JIŘÍHO HORÁKA, Uspořádali JAROMÍR JECH a OLGA SKALNÍKOVÁ, Academia, Praha 1971, 251 str.

Zbornik *Narodna tradicija* posvećen je istaknutom češkom folkloristu i književnom znanstveniku, profesoru komparativne povijesti slavenskih književnosti, akademiku Jiržiju Horaku (Jiří Horák) povodom njegova 85. rođendana (rođen je 4. 12. 1884).

Evropska etnologija, folkloristika i slavistika smatraju J. Horáka već dugi niz godina istaknutim reprezentantom čehoslovačke nauke, stručnjakom čija je znanstvena djelatnost opće poznata i naišla je na odjek u brojnim slavenskim i neslavenskim zemljama. To svakako važi i za Jugoslaviju. Akademik J. Horák član je i Srpske akademije nauka.

Horákov znanstveni opus obuhvaća uglavnom dva područja: folkloristiku i povijest slavenskih književnosti. Tematska širina i raznovrsnost, karakteristična za opus J. Horáka, obilježava i zbornik njemu posvećen. Zbornik *Lidová tradice* sadrži 19 priloga iz raznih područja etnologije, folkloristike i književne znanosti. Objavljeni prilozi većinom su radovi čeških i slovačkih autora — učenika i suradnika J. Horáka (14 priloga), ali ima i priloga stručnjaka iz Jugoslavije (2), Rumunjske (1), Italije (1) i Njemačke (1).

Najveći broj priloga bavi se problematikom usmene književnosti — narodnih pjesama, balada, pripovijedaka, predaja i poslovice, što je područje koje je slavjenika uvijek snažno privlačilo i kojem je posvetio mnoge radove. Kao što je poznato, prof. J. Horák autor je povijesti čehoslovačke etnografije i folkloristike (*Národopis československý, Československá vlastivěda II*, 1933). Povijesni aspekt proučavanja narodne kulture prisutan je i u mnogobrojnim njegovim studijama. Njegov interes nije ograničen samo na problematiku usmene književnosti već obraća pažnju i na druge oblasti narodne kulture. Stoga su i u zbornik *Lidová tradice* osim priloga iz te problematike ušli i prilozi u kojima su obrađene teme s područja muzičkog folkloru, narodnog obrta, arhitekture i sl. Historijski aspekt dolazi do izražaja u više priloga, npr. kod J. Vařeke, V. Scheuflera, J. Podoláka i dr.

Drugo veliko područje koje je trajni predmet Horákova interesa i kojem je posvetio mnogobrojne radove jest povijest književnosti. (Izbor iz njegovih radova o slavenskim književnostima izišao je pod naslovom *Z dějin literatur slovanských*, Praha 1948.) Povijesti književnosti u zborniku *Lidová tradice* posvećeno je manje mjesta nego etnografiji i folkloru. S tog područja su samo dva priloga (R. Parolek i J. Dolanský), na koje ćemo se ukratko osvrnuti.

Julius Dolanský obrađuje temu iz oblasti češko-poljskih književnih odnosa, koja mu je vrlo bliska i u detalje poznata, u prilogu *Erbenova »Kytice« i poezija Slowackoga* (str. 23—38). (Erbenu, njegovu životu i djelu i njegovim odnosima prema

poljskim romantičarima Dolanský je posvetio monografiju *K. J. Erben*, Praha 1970.) Dolanský, na temelju analize Erbenovih balada *Mateřidouška*, *Dceřina kletba* i *Poklad* i njihove poredbe s poezijom Slowackoga, dolazi do zaključka da između Erbena i Slowackog postoji čitav niz tipoloških srodnosti, osobito ondje gdje su se oba pjesnika inspirirala folklorom. Iako nije poznato da je Erben Slowackoga poznao, Dolanský zaključuje da je tipološka srodnost, a čak i podudarnost pojedinih mjesta u njihovoj poeziji toliko velika da se za Erbena poznavanje Slowackoga može i mora pretpostaviti, i to je poznavanje tako duboko i detaljno da je kasnije utjecalo na Erbena pri oblikovanju vlastitog materijala. Dolanský time ni pošto ne tvrdi da Erben nije originalan u svojoj poeziji ali nastoji bliže odrediti neke mogućnosti njegove inspiracije otklanjajući se time od tradicionalnog poimanja Erbena kao posve nacionalnog pjesnika, kako u inspiraciji, tako i u motivima. (Da je moguće s nekim zaključcima Dolanskoga o odnosu Erbena prema Slowackome polemizirati, pokazuje prikaz djela navedenog u bilj. br. 3 u časopisu »Slavia« 41, 1972, 92—97, osobito njegov drugi dio.)

Na rusku književnu sferu odnosi se prilog o prozi N. S. Ljeskova Radegasta Paroleka *Majstor skaza*. Uz tipološku karakteritiku proza N. S. Ljeskova (str. 165—177). Nakon kratkog pregleda Ljeskovljeva umjetničkog razvoja, Parolek prilazi analizi važnijih djela Ljeskova s aspekta njihove forme. Ljeskov je autor čiji se stil bitno razlikuje od stila njegovih suvremenika. Za njega je tipičan skaz, tj. narodno pripovijedanje s folklornim elementima. Autor pokazuje kako je njegova umjetnička metoda zapravo sinteza različitih elemenata na temelju skaza, gdje vrlo važnu ulogu ima jezik. Autor ističe neke specifičnosti Ljeskovljeva jezika, npr. sklonost igri riječima i kalamburima kao sredstvu umjetničkog oblikovanja svijeta, a ujedno i predmetu tog oblikovanja.

Ostali objavljeni radovi zbornika *Lidová tradice* tiču se folkloru i etnologije. Najviše ima radova o pitanjima usmene književnosti. Među tim radovima treba na prvom mjestu istaći članak Maje Bošković-Stulli *Umirući junak oprašta se od družine*. O jednoj slovačko-češkoj i hrvatsko-slovenskoj narodnoj baladi (str. 9—22), koja analizira narodnu pjesmu o umirućem junaku, pjesmu koju je zbog njezine umjetničke vrijednosti posebno cijenio i J. Horák. Autorica uspoređuje slovačku i moravsku baladu s hrvatskom i slovenskom (zajedničkog su porijekla) i prati njen preobražaj na hrvatskom i slovenskom tlu. Ovaj prilog ne samo da ukazuje na povezanost čehoslovačke tradicije s jugoslavenskom već dopušta da se izvedu i neki opći teorijski zaključci o narodnim pjesmama.

Drugi prilog iz ove oblasti napisao je češki folklorist Karel Dvořák pod naslovom *Balada o podmetnutom djetetu* (str. 39—54). Na temelju detaljne analize svih sačuvanih verzija balade o podmetnutom djetetu autor ukazuje da se ona temelji na književnoj tradiciji (legenda o sv. Stjepanu), što u češkoj baladici nije usamljen primjer. Tragajući za korijenima ove tradicije i nastojeći vremenski odrediti i objasniti genezu izvornog, društveno još nemotiviranog i nedijaboliziranog poimanja demona koji podmeće djecu, autor nalazi da je to vrlo stara tradicija, koju možemo povezati s antičkim Nereidama (oslanja se na proučavanje Lo Nigroa), koje se kasnije preobražavaju u demonska bića i čiju je metamorfozu, vjerojatno u 4. stoljeću, učvrstilo kršćanstvo.

Problematici češke balade posvećen je nadalje i prilog *Dvije uvodne formule u češkim baladama* (str. 207—223), kojeg je autor Oldřich Sirovátko. Autor se koncentrira na dvije vrlo proširene početne formule češke balade: *Byl jeden.../Byla*

jedna... i Co sa stalo (vnově)... Autor pokazuje da je formula *Byl/a jeden...* univerzalna početna formula češke klasične balade, dok je druga formula *Co sa stalo...* u upotrebi regionalno omeđena (Slovácko) i uglavnom se javlja kao početak jedne vrste balada koju autor naziva obavještajnom (»zpravodajská«) baladom. Tvrdi nadalje da formula *Byl/a jeden...* ima međunarodne analogije (navodi nje-mačke i slovačke primjere), dok je druga formula *Co sa stalo...* tipična za slovačku baladiku. Zato je razumljivo da se ta formula javlja uglavnom u pokra-jini Slovácko, koja je i u drugim sferama tijesno povezana sa Slovačkom.

Istaknuti rumunjski stručnjak Mihai Pop obraća pažnju na rumunjsku sajam-sku pjesmu *Le chant de colportage dans le folklore Roumain* (str. 189—197). Sa-jamska pjesma, onakva kakvu poznajemo iz srednje Evrope, u jugoistočnoj Evropi srazmjerno je rijetka; postoji, međutim, niz sličnih pjesama koje možemo nazvati sajamskima, koje autor analizira, nabraja njihove vrste i karakteristike. Ukazuje na njihovu srodnost s junačkim pjesmama, čestim na ovom području. Autor do-lazi do zaključka da se u Rumunjskoj sajamaska pjesma javlja oko stotinu godina kasnije nego u srednjoj Evropi; sa srednjoevropskim pjesmama zajednička joj je tematika senzacije, ali upotrebljava druga izražajna sredstva, koja odgovaraju do-maćoj tradiciji.

Nekoliko priloga posvećeno je folklornoj prozi. Problematici narodne pripo-vijetke i ličnosti narodnog pripovjedača posvećen je prilog Jaromíra Jecha *Prozna narodna tradicija u usmenom i pisanom izričaju* (str. 81—109). Autor konfrontira pisanu i usmenu verziju triju pripovijedaka narodnog pripovjedača Marije Binove (*O slikaru koji je slikao pravog đavla, O crnom brodu i O Honzičku i Hanzličku*). Autor pokazuje karakteristične crte usmenog i pisanog izraza M. Binove i ukazuje na vrijednost njezina repertoara. Pripovijetku *O slikaru koji je slikao pravog đavla* navodi u cjelini jer je njen siže gotovo nepoznat, nije naime registriran kod Tillea, a u međunarodnom katalogu Aarne-Thompsona tek se u zadnjem izdanju navodi samo jedna ruska varijanta.

Do sada malo razrađenoj temi, problematici formalne strane narodnih predaja, posvećen je prilog *Uz pitanja forme povijesnih predaja. Analiza tema sa sižeom iz turskih ratova s umetkom u stihovima* (str. 127—142), kojeg je autor Dagmar Klímová. Autorica nastoji pokazati da su narodne predaje, unatoč naglašavanju sadržaja, na prvome mjestu književna vrsta koja i pored svoje prividne amorfnosti i slučajnosti ima čvrst oblik i izbalansirane stilske postupke.

Problematici folklorne proze posvećen je nadalje prilog Jaroslava Kramaříka o sudbini pripovijetke o hrabroj djevojci i lopovu, *O sudbini jedne pripovijetke. Hrabra djevojka i lopov* (str. 143—157). Autor polazi od pripovijetke koju je obra-dio češki književnik J. Š. Baar, *Vo srdnatý Hanči Šimanikouc*, usredotočujući paž-nju na narodne izvore te pripovijetke. Zaključuje da je Baarova pripovijetka na-stala suradnjom dviju ličnosti, narodnog pripovjedača i umjetnika. Tijesno je po-vezana s mjesnom tradicijom, iako se radi o međunarodno poznatoj i vrlo proširenoj temi.

Prilog pokojnog milanskog profesora Bruna Meriggija »Bog« u srpskohrvatskim poslovicama (str. 159—164) zadire u problematiku izvornog značenja poslovice. Zna-čenje nekih riječi koje se u poslovicama često upotrebljavaju tokom vremena se, naime, modificiralo, i tumačenje poslovice na temelju današnjeg značenja često dovodi do promjene smisla cijele poslovice. Takav je slučaj s imenicom »bog«. Ova imenica kod Slavena nije od početka označavala kršćanskog Boga u današ-

njem smislu, već je imala šire značenje. Značila je u početku bogatstvo i sreću dodijeljenu sudbinom, te darivaoca sreće i bogatstva. Poslovice se, doduše, u većini slučajeva mogu objasniti u kršćanskom smislu, ali postoje primjeri, koje autor navodi, gdje se imenica »bog« može i treba tumačiti u smislu poganske pretkršćanske mitologije.

Problematicom funkcije pjesme i pjevanja u životu gradova u 17. st. bavi se u prilogu *Društvene funkcije pjevanja i pjesme u životu 16. i 17. stoljeća* (str. 55—64) Karel Fojtík. Ilustrirajući svoje zaključke na primjeru funkcije pjesama u obrtničkoj sredini, autor pokazuje da je pjesma u 17. st. bila važno sredstvo grupne identifikacije, a osim toga već od 16. st. postaje sredstvom društvene kritike i kontrole. Autor prati i promjene do kojih je došlo u funkciji pjesme i pjevanja u toku 19. i 20. st. u vezi s novim društvenim i političkim organizacijama i novim formama društvenog života.

Ulozi rudarstva u češkoj narodnoj kulturi posvećen je prilog Olge Skalnikove *Rudarstvo u češkoj narodnoj kulturi* (str. 225—231). Autorica se posebno osvrće na to kako se prilike rudarskog života odražavaju u narodnim pjesmama, napose kako se u narodnim pjesmama odrazilo pogubljenje kutnohorskih rudara nakon rudarske bune 1496. god. Rudarstvo je kao drugo najvažnije zanimanje (pored zemljoradnje) češkog, moravskog i slovačkog naroda ostavilo u češkoj narodnoj kulturi duboke tragove, kako u predindustrijskom razdoblju, tako i kasnije, u razvoju radničke kulture u industrijskim oblastima. Tragova ima ne samo u narodnim pjesmama i pripovijetkama već se odražavaju i u rudarskim molitvama, pri slavljenju blagdana pojedinih svetaca koji su smatrani patronima rudara (sv. Barbara, sv. Prokop i specifično češka pojava — slavljenje praznika M. Jana Husa među rudarima).

S rudarstvom je povezan i prilog Gerharda Heilfurtha *Der Glückauf-Gruss in der Spannung zwischen Volksglauben und Aufklärung* (str. 73—79). Autor se bavi poviješću upotrebe i udomaćivanja rudarskog pozdrava *Glückauf* za razliku od starijeg *Glückzu*, navodi razloge zamjene (značenje *auf* — *van*) i upotrebe baš u rudarstvu, gdje je novi pozdrav izražavao želju dobre sreće i dobar znak. Autor pokazuje kako pozdrav *Glückauf*, iako se njegova upotreba sukobljava s načelima i idealima prosvjetiteljstva, ostaje do danas u upotrebi.

Richard Jeřábek u svom prilogu *Običaj »hvatanje Kuruca« u Bojkovicama* (str. 111—125) analizira moravski običaj »hvatanje Kuruca«, opisan u jednom povijesnom dokumentu iz 18. st. Autor utvrđuje da je opisani bojkovički običaj srodan ili čak istovjetan s poznatim (i danas) moravskim običajem »povorka kraljeva«. U Bojkovicama se radi o jasnoj aktualizaciji koju su izazvali povijesni događaji početkom 18. stoljeća. Naziv Kuruc povezuje autor sa slovačkim *turice* (= letnice češ., vesna) i preko toga s *tur* (= kastrirani bik).

Milovan Gavazzi u svome prilogu *Svirala bez rupa s karpatskog teritorija* (str. 65—72) daje prilog proučavanju narodnih glazbala. Daje opis jedne vrste svirale čija je upotreba karakteristična za narodnu kulturu karpatskog teritorija, a zajednička je Slovacima, poljskim Goralima, dijelu (karpatskih) Ukrajinaca i Rumunja. Autor spominje da je ova svirala u upotrebi u zapadnoj Bosni i u Norveškoj. Zapadnobosansku sviralu zvanu »slavić« autor povezuje s ostacima vlaške kulture, dok su postojanje i upotreba ove svirale u Norveškoj zagonetni. Autor utvrđuje vrste ove svirale, geografsku proširenost njene upotrebe i njezine glazbene mogućnosti.

Historijski pristup dolazi do izražaja u više priloga (neki od njih bili su već spomenuti). Stanje slovačke etnologije i njen razvoj u razdoblju poslije ukidanja Matice slovačke (1875), napose u 80. godinama 19. st., pregledno prikazuje Ján Podolák u članku *Uz razvoj etnologije u Slovačkoj krajem 19. stoljeća* (str. 179—188). Autor se u svome prikazu nedvojbeno oslanja na Horákov *Národopis československý*, do sada najkompletnije djelo u ovoj oblasti. 80-e godine 19. stoljeća, koje stoje u centru autorove pažnje, u slovačkoj etnologiji i folkloristici znače prekretnicu. Nakon nasilnog prekida, poslije ukidanja Matice slovačke, potkraj 80. godina dolazi do nove aktivizacije etnografskog rada, što kulminira u osnivanju »Muzeálnej slovenskej spoločnosti« i svestranog muzeološkoj djelatnosti u Slovačkoj.

Povijesću proučavanja narodne keramike, i to u njenu početnom razdoblju (od 1919. god.), bavi se Vladimír Scheufler u članku *Počeci proučavanja narodne keramike u češkim zemljama* (str. 199—206). Ovo prvo razdoblje postavlja temelje mnogim muzejskim keramičkim zbirkama, donosi mnogo regionalnih studija o keramici i materijalâ za povijest lončarstva, ali etnohistorijskih je radova u pravom smislu bilo malo (dviije značajnije rasprave iz ovog razdoblja autor analizira). Iako stariji radovi ne pristupaju rješavanju teorijskih zadataka, imaju vrijednost jer pružaju bar djelomične informacije o starim centrima proizvodnje keramike. Ali ipak mnogo materijala nepovratno je propalo; od otprilike 60 centara proizvodnje radovi obuhvaćaju detaljnije samo tri, a o drugima donose samo djelomične ili čak nikakve informacije.

Problematicom proučavanja narodne arhitekture i počecima tog proučavanja bavi se rad Josefa Vařeke *Značenje Čehoslovačke etnografske izložbe za proučavanje narodne arhitekture* (str. 233—238). Autor ističe veliko značenje Čehoslovačke etnografske izložbe, koja se održala u Pragu 1895. godine, kao prvog velikog impulsa za proučavanje narodne arhitekture. Na izložbi je bilo rekonstruirano selo, s kućama koje su prezentirale razne tipove narodne arhitekture (do danas su se sačuvali modeli tih kuća); to je jedan od prvih muzeja narodne arhitekture u Evropi. Autor ističe mnogostruko značenje samog izložbenog sela i zbornika radova o narodnoj arhitekturi izdatog u povodu izložbe. Osim dokumentarne i druge vrijednosti, ističe da je u radovima izložbenog zbornika prvi put uopće izrađena tipologija kuće.

Problematicom vjerodostojnosti starih izvora narodne glazbe (prije 1800. god.) bavi se Karel Vetterl u članku *Uz problematiku izvora narodne glazbe prije god. 1800* (str. 239—248). Budući da su stariji zapisi više-manje stilizirani i nesavršeni (nesavršena notacija i sl.), do najtočnijih mogućih rezultata možemo doći samo uspoređivanjem, kombinacijom različitih kriterija. Za proučavanje češke glazbe od velike su važnosti kontrafakture, jer su baš one tipične za češke zapise. Poteškoće oko utvrđivanja izvorne melodije nastaju i zato što se melodija ponekad mijenja, dok ritam i metričke strukture ostaju iste.

Završavajući ovaj kratki prikaz sadržaja zbornika *Lidová tradice*, dodajemo još da se na početku nalazi *Tabula gratulatoria*, u koju su se upisali znanstvenici iz cijelog svijeta, te kratka uvodna riječ, ali na žalost ni riječi o samom slavljenu, prof. Jiržiju Horaku. (Sintetski prikaz Horakova djela i bibliografiju čitalac će naći npr. u člancima: Jan Racek, *Jiří Horák, jubilejní úvaha*, »Československá etnografie«, 7, 1959, 4, 331—347; Zdeněk Mišurec, *Výběrová bibliografie publikovaných etnografických a folkloristických prací akademika Jiřího Horáka*, »Český lid«, 51,

1964, 5—6, 379—384.) Sažeci su na njemačkom jeziku. Zbornik, iako po opsegu dosta skroman, značajan je prilog proučavanju različitih oblasti narodne kulture, a visokim nivoom objavljenih radova poznatih čeških i stranih stručnjaka dostojan je prilog jubileju akademika J. Horáka.

Zdenka Ribarova

SLAVISTIKA — NÁRODOPIS, vedecký redaktor JÁN MJARTAN, výkonná redaktorka VIERA GAŠPARÍKOVÁ, Slovenská akadémia vied, Národopisný ústav, Bratislava, 1970, 331 str.

Ova lijepo opremljena i tehnički dotjerana knjiga već je u svom naslovu za nas posebno značajna. Tri termina, slavistika, etnografija, folkloristika, tu su povezana u jednu cjelinu, koju izriče podnaslov »narodopis«. U uvodu uvaženi slovački znanstvenik Jan Mjartan opširno opravdava ovaj programatski naslov. U iscrpnom historijatu on prikazuje razvoj one znanstvene grane koju Česi i Slovaci, pa i kod nas Slovenci, zovu »narodopis«. Dok smo mi pravovremeno usvojili nazive zemljopis i prirodopis, koji su danas sasvim stekli građansko pravo, dotle se za široki sadržaj nauke o narodu moramo služiti terminom etnografija, koji, međutim, u toj službi nipošto nije precizno limitiran. Pa dok narodopis obuhvaća i etnografiju u užem smislu i folkloristiku, kod nas u tom ima podosta lutanja. Ali programatski, a dosljedno tome i tematski, još je važnije da Slovaci nastoje narodopis podrediti pod viši pojmovni sadržaj slavistike, dakle jedne široko zasnovane nauke o narodnoj kulturi i razvoju slavenskih naroda uopće. Upravo stoga autor J. Mjartan daje u svom prikazu determinantu ovog znanstvenog termina onako kako je to zacrtao još Šafařík, a kasnije je to na modernoj osnovi razradio naš veliki učitelj Lubor Niederle u svojim *Slovanskim starožitnostima*. Taj je opus i danas ostao temeljan u svim radovima naše struke. Poslije ovog za nas veoma korisnog uvoda slijedi deset priloga, koji čine sadržaj knjige, a koje su slovački etnografi i folkloristi iznijeli na VI međunarodnom kongresu slavista u Pragu 1968. god. Zato su ti prilozi dijelom najužeg etnografskog, zatim etnosociološkog pa i čistog folklorističkog sadržaja.

Prvi je prilog Mikulaša Mušinke, posvećen ukrajinsko-slovačkim kontaktima u studiju folkloristike s prikazom jednog od ranih sakupljača usmene predaje V. Hnat'uka. Za nas je zanimljiv prilog Adama Prande, koji prikazuje problem sezonskih odlazaka poljodjelskih radnika iz Slovačke većinom u češke krajeve, kako je to donedavna, pa još i sada, bilo kod nas u odnosu između Međimurja i Slavonije. Prikaz Jana Podolaka o prastarim postupcima dobivanja vatre kod pastira u Karpata veoma je koristan doprinos o jednoj drevnoj ljudskoj djelatnosti, koja je prisutna u ambijentu polunomađske stočarske ekonomije još i sada i dalje od Karpata na jugoistoku Evrope. Uz iscrpan tehnološki prikaz dobivanja žive vatre autor daje i pojedinosti o obrednom ritualu i običajima u postupanju s vatrom, čistom, živom, svetom, kao s jednim od drevnih magijskih elemenata. Emilia Horvathova iscrpno prikazuje običaje koji prate porod, i to kod jedne osamljene skupine Slovaka u Mađarskoj. God. 1746. ova se grupa naselila u bekeškoj županiji, u općini Komloš, upustošenoj za turskih ratova, i tu je, osamljena, umnogome zadržala životne norme iz svog starog zavičaja. U proučavanju naših običaja uz porod i babinje ovo je prvorazredna poredbena građa. — Anna Kostkova daje uz opsežan prikaz i analizu svadbenih običaja one grupe Ukrajinaca koja je naseljena kod nas